УДК 378.147:811.111

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ЧИТАННЯ

Коваль Т. І., Бірецька Л. С.

У статті розглядаються особливості методики формування англомовної лексичної компетентності майбутніх лікарів у процесі професійно орієнтованого читання. Висвітлено основні прийоми семантизації термінологічної лексики, використання способів семантизації медичних термінів.
Ключові слова: контекст, дефініція, інтелект-карти, лексико-семантичні відношення, медичний термін, навички, семантизація.

В статье рассматриваются особенности формирования методики англоязычной лексической компетентности будущих врачей в процессе профессионально ориентированного чтения. Показаны основные приемы семантизации терминологической лексики, использование способов семантизации медицинских терминов.
Ключевые слова: контекст, дефиниция, интеллект-карты, лексико-семантические связи, медицинский термин, навыки, семантизация.

The article elucidates peculiarities of the method of future doctors' English lexical competence formation in the process of professional reading. The main ways of semantization of terminological vocabulary and means of semantization of medical terms are described.
Key words: context, definition, intelligence-cards, lexical-semantic relations, medical term, skills, semantization.

Метою формування англомовної лексичної компетенції майбутніх лікарів є засвоєння ними термінологічної лексики, яка б забезпечила взаєморозуміння між фахівцями відповідної галузі у межах спільних професійних тем і галузей знань. Досягненню поставленої мети сприяє низка фактів, які слід враховувати в процесі розробки методики.

Загальновизнаною ознакою лексики, зокрема й термінологічної, є її системність, що визначається в лексико-семантичних відношеннях чотирьох типів:

1. *Внутрішньослівні зв'язки*, які характерні для полісемічних одиниць, елементи яких взаємозалежні та структурно взаємопов'язані.
2. *Парадигматичні зв'язки* становлять відношення між словами і групами слів на основі спільності чи протилежності значень, максимальною одиницею яких є лексико-семантичне поле. Останнє, у свою чергу, розпадається на лексико-семантичні групи, у межах яких виокремлюють тематичні групи, гіперо-гіпонімічні об'єднання.
3. Горизонтальні або лінійні зв'язки слова, зумовлені його дистрибуцією, утворюють *синтагматичні зв'язки*, специфічні для конкретної підмови спеціальності.
4. *Асоціативно-дериваційні зв'язки* виникають на словотворчому рівні (словотвірні парадигми, словотвірні гнізда, словотвірні ряди), а також на рівнях фонетичних і смислових асоціацій [3, с. 47–48].

Відомо, що асоціативні зв'язки є надзвичайно важливими для зберігання засвоєних термінів у довготривалій пам'яті, дериваційні асоціації уможливлюють об'єднання однокореневих слів у словотворчі гнізда та утворення словотворчих рядів на основі слів із спільним дериваційним форматом.

Наведемо приклади функціонування названих зв'язків у підмові спеціальності лікарів: синонімічні ряди: oral cavity – mouth cavity; to be composed of – to consist of; inner – internal; abdominal cavity – tummy, stomach; spine – spinal column; to protect – to save from; антонімічні пари: common – rare; hyperplasia – hypoplasia; majority – minority; presence – absence; acute – chronic; often – seldom; rough – smooth; асоціативно-дериваційні зв'язки: science, scientific, scientist; to study, student, studies; medical, medicine; constrict – constriction, constricted; obstruct – obstruction, obstructive; palpate – palpation, palpable.

Медичний термін – це мовний знак у спеціальній функції носія інформації про систему наукових знань і практичних заходів, поєднаних метою діагностики, лікування і попередження хвороб, збереження і зміцнення здоров'я та працездатності людини, подовження життя [4, с. 47–48], на розвиток, функціонування, розуміння і вживання якого впливають лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори [5, с. 65]. До лінгвістичних відносимо особливості утворення медичних термінів греко-латинського походження (терміноелементи та елементи словотвору, спільні корені латинських слів та англомовної медичної термінології), інтернаціональні медичні терміни та слова, абревіатури тощо. До екстралінгвістичних факторів відносимо появу нових термінів у результаті винаходу, розробки і впровадження сучасних методів і способів профілактики діагностики та лікування хвороб, лікарських засобів та обладнання, що є результатом розвитку медицини як галузі наукових.

Отже, у процесі розробки методики формування англомовної лексичної компетентності майбутніх лікарів у процесі професійно орієнтованого читання слід спиратися на сукупність внутрішньослівних, парадигматичних, синтагматичних, асоціативно-дериваційних зв'язків, яку варто розглядати з позиції системності. У методиці навчання іноземних мов системність визначається як один із принципів відбору мовного матеріалу, за якого лексика відбирається і пропонується у межах семантичних систем, які містять ядро із найближчих за значенням слів і периферію [1, с. 276], опора на лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори, що є необхідним з точки зору організації процесу навчання та укладання словника медичних термінів майбутніх лікарів за спеціальністю 7.110101 "Лікувальна справа", напряму підготовки 1101 "Медицина".

Методикою навчання іноземних мов встановлено, що для практичного використання слова в усному мовленні і читанні, з одного боку, і використання тільки в процесі читання, з іншого, тому, хто навчається, потрібен різний обсяг відомостей про слово [10, с. 93]. Тобто йдеться про засвоєння лексики на різних рівнях – рецептивному (пасивна лексика – розуміння лексичних одиниць у процесі аудіювання і читання) і (ре)продуктивному (активна лексика – лексичні одиниці, якими людина оперує в усному мовленні і використовує для висловлення власних думок у писемній формі). На нашу думку, таке чітке розгалуження в контексті досліджуваної нами проблеми не можна вважати коректним, адже коли йдеться про медичні терміни, то можна констатувати, що продуктивна лексика є частиною рецептивної, а той факт, що обсяг пасивного словника перевищує обсяг активного, є відомим у науці. Підтвердженням сказаного вище є результати експериментальних досліджень, проведених Б. Лауфер, де дослідниця довела, що обсяг пасивного словника у 10 разів перевищує обсяг активного [15, с. 265].

На думку сучасних учених, яку ми цілком поділяємо, словниковий запас тих, хто навчається, не слід поділяти на дві частини, адже в процесі оволодіння іноземною мовою лексичні одиниці активного мінімуму переходять до пасивного, і навпаки [14, с. 309], а розуміння тієї чи іншої лексичної одиниці в процесі читання чи аудіювання не обов'язково передбачає використання її в усному чи писемному мовленні. Разом із тим слово, яке належить до активного словника, не завжди буде зрозумілим у процесі здійснення рецептивних видів мовленнєвої діяльності [13, с. 227]. При цьому не слід залишати поза увагою роботу над формуванням потенційного словника студентів.

Спрямовуючи свої наукові пошуки на вирішення проблеми формування англомовної компетенції майбутніх лікарів у процесі читання професійно орієнтованих текстів (рецептивний вид мовленнєвої діяльності), ми не тільки не виключаємо можливості використання засвоєної таким чином термінологічної лексики під час реалізації інших видів мовленнєвої діяльності, але й вважаємо за необхідне організувати навчальний процес з метою формування / вдосконалення і (ре)продуктивних лексичних навичок. У зв'язку з цим дозволимо собі не прийняти точку зору вчених, які вважають, що слово, яке відноситься до тематики, пов'язаної зі спеціальністю, повинно засвоюватися тільки на рецептивному рівні [10, с. 94].

Відомо, що формування навичок володіння студентами активним і пасивним лексичним мінімумом відбувається поетапно. Розглянемо детальніше.

Формування навичок оволодіння активним лексичним мінімумом реалізується на двох етапах:

Етап 1. Ознайомлення студентів з новими лексичними одиницями. На цьому етапі відбувається семантизація лексичних одиниць, перевірка розуміння їх значення,

фонетичне опрацювання, демонстрація графічної форми та запис лексичних одиниць у зошит чи словничок.

Етап 2. Автоматизація дій студентів з новими лексичними одиницями відбувається на рівні словоформи, словосполучення, фрази (імітація зразка мовлення, підстановка у зразок мовлення, розширення та завершення зразка мовлення, відповіді на запитання, самостійне вживання лексичних одиниць) та на рівні понадфразової єдності (об'єднання зразків мовлення у монологічну єдність, об'єднання зразків мовлення у діалогічну єдність).

Формування навичок володіння пасивним лексичним мінімумом передбачає:

Етап 1. Ознайомлення студентів з новими лексичними одиницями. Семантизація лексичних одиниць відбувається через визначення їх значень за словником, здогадку за контекстом, аналіз словотворення.

Етап 2. Автоматизація дій студентів з новими лексичними одиницями відбувається на рівні речення та мікротексту (заповнення пропусків у тексті, вибір значення лексичної одиниці з кількох значень, знаходження лексичних одиниць у тексті, визначення значення лексичної одиниці, підбір до лексичної одиниці відповідних еквівалентів у рідній мові).

Із зазначеного вище можна дійти висновку, що першим етапом роботи над лексичною одиницею як активного, так і пасивного лексичного мінімуму, є розкриття його значення, тобто семантизація. Семантизація слова – це представлення його семантичної структури, його значення [11, с. 116]. Семантизувати слово означає надати тому, хто читає чи слухає, інформацію, завдяки якій він міг би правильно та ідіоматично вживати це слово у мовленні [9, с. 7]. Отже, в результаті процесу семантизації студент має отримати таку інформацію про лексичну одиницю, а в нашому випадку – про медичний термін, яка б дозволила йому користуватися ним як засобом спілкування у різних видах мовленнєвої діяльності.

З методичної точки зору термін можна вважати засвоєним за умови оволодіння трьома основними компонентами плану змісту терміна, а саме:

- абсолютною цінністю терміна (співвіднесеність його із науковим поняттям);
- відносною цінністю терміна (інформація про здатність терміна вступати у родо-видові відношення, варіативність / інваріативність, синонімію, антонімію, паронімію, вмотивованість / невмотивованість);
- сполучувальною цінністю терміна (здатність сполучатися з іншими словами-термінами) [12, с. 133].

У зв'язку з цим постає питання обсягу і характеру інформації про медичні терміни, якою повинні бути забезпечені майбутні лікарі для успішного оперування ними у професійній діяльності. На думку вчених, семантизація лексики для використання в продуктивних видах мовленнєвої діяльності (говоріння, письмо) передбачає повідомлення інформації про абсолютну цінність лексичної одиниці, лексичний фон, відносну цінність слова (здатність мати антоніми, синоніми, омоніми, пароніми та стилістичну чи емоційно-експресивну окраску), сполучувальну цінність (синтаксичну та лексичну). Семантизація лексики для забезпечення рецептивних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання) полягає у повідомленні студентам інформації про абсолютну цінність лексичних одиниць [1, с. 270].

У методиці навчання іноземних мов студентів вищих навчальних закладів виділяють такі способи семантизації лексичних одиниць: *мовні* – одномовні (контекст, синоніми, антоніми, словотворчі елементи, логіко-понятійні зв'язки, дефініції, приклади, парафрази, тлумачення) та двомовні (переклад, тлумачення, дефініція, інтернаціоналізми); *немовні* (предмети, ілюстрації, піктограми, цифри, дорожні знаки, жести, міміка, пантоміма, звукові наслідування); *змішані* [8].

Отже, до основних прийомів семантизації лексики, спрямованих на виявлення абсолютної цінності лексичної одиниці, відносять наочність, контекст, антоніми, синоніми, словотворчий аналіз, дефініцію, тлумачення, переклад [1, с. 270]. Названі способи семантизації залежно від ситуації, умов навчання, контингенту тих, хто навчається, мають як переваги, так і недоліки. На вибір викладачем того чи іншого способу розкриття значення медичного терміна, як ми вважаємо, впливає низка факторів:

1) фактор урахування характеру термінологічної лексичної одиниці, виходячи із аналізу внутрішньослівних, парадигматичних, синтагматичних, асоціативно-деривацийних зв'язків;

2) фактор надійності, раціональності і економічності того чи іншого способу семантизації;

3) фактор рівня володіння студентами іноземною мовою.

Розглянемо способи семантизації медичних термінів, які пропонуємо використовувати в процесі формування англомовної лексичної компетентності майбутніх лікарів під час читання професійно орієнтованих текстів.

У широкому значенні контекст – це закінчений у смисловому відношенні відрізок писемного мовлення, який дає можливість точно встановити значення окремих слів чи речень, які входять до нього [1, с. 122]. Як спосіб семантизації лексики, і термінологічної зокрема, контекст передбачає розкриття її значення через зміст висловлювання. Для цього, як зазначають учені, використовують "сильний" семантизуючий контекст, який виключає неоднозначність розуміння лексичної одиниці, що семантизується [1, с. 122]. Останнє є надзвичайно важливим у контексті проблеми, що досліджується. Наведемо приклади: pupil – зіниця, учень; coat – оболонка, пальто, покриття; chamber – камера, розділ; nail – ніготь, цвях; calf – литка, теля; palm – долоня, пальма; go – йти, їхати, летіти, пливти; chair – кафедра, стілець; arm – рука, військовий розділ; iris – райдужна оболонка ока, райдуга.

Успішним способом семантизації термінологічної лексики, який широко використовується у нашій методиці, є розкриття значення медичних термінів на основі словотворчих елементів. Знання студентами значень латинських словотворчих елементів (латинських суфіксів, які є видозміненими в англомовній медичній термінології; значення латинських префіксів, за допомогою яких відбувається словотвір англомовних медичних термінів), спільних коренів латинських слів та англомовної медичної термінології тощо сприяє точному розумінню значення того чи іншого медичного терміна. У цьому контексті доцільно рекомендувати студентам створити у зошитах / навчальних словниках розділи, присвячені латино-англійським паралелям, куди вони будуть вносити відповідні терміни та позначати корелятивні суфікси (*лат.* -tia – *англ.* -cy; *лат.* -tio – *англ.* -tion, *лат.* -alis (-aris) – *англ.* -al (-ar)).

Наведемо приклади: interrogation – examination; education – education; substructio – foundation; description – description.

Важливим і надзвичайно цінним способом розкриття значення медичного терміна є дефініція. У методиці навчання іноземних мов дефініцію (один із способів семантизації лексики) розуміють як розкриття значення слова через коротке визначення поняття за допомогою вже відомих учням лексичних одиниць [1, с. 58]. У контексті дослідження, підтримуючи точку зору В. Д. Табанакової, вважаємо, що дефініція терміна – це спосіб його семантизації через лаконічне за формою визначення, яке розкриває основні, суттєві та відмінні ознаки [11, с. 121]. В процесі формування англомовної лексичної компетентності майбутніх лікарів використання дефініцій медичних термінів англійською мовою не викликає жодних сумнівів. Адже, крім того, що у такий спосіб точно розкривається значення термінологічної лексичної одиниці, відбувається розвиток умінь аудіювання професійно орієнтованих текстів та, за твердженням Т. Г. Камянової, сприяє інтенсифікації розумового процесу в іншомовному коді [6, с. 245]. Наприклад: fractured neck of femur – broken hip; dyspnoea – breathlessness; haematuria – blood in the urine; insomnia – trouble with sleeping; myocardial infarction – heart attack.

Крім того, корисними будуть вправи на підбір дефініцій до термінів на етапі автоматизації дій студентів з новими лексичними одиницями.

Тлумачення як спосіб семантизації лексики – це пояснення значення лексичної одиниці за допомогою коментаря, невеликого пояснювального тексту, який містить у собі описання необхідного поняття; найчастіше використовується тоді, коли іншомовна лексична одиниця не має еквівалентів у рідній мові [1, с. 317]. Незважаючи на те, що терміни мають повну відповідність у іноземній і рідній мові [1, с. 73], використання тлумачення як способу семантизації термінологічної медичної лексики вважаємо доцільним. Наприклад: **pancreas** is a gland that helps digestion and makes insulin to control blood sugar; a **lump** or **swelling** is a collection of tissues or fluid which is visible or palpable – can be palpated or felt with fingers; **skeleton** is the bony structure of the body; **joint** is the junction between two bones; **lungs** are the main organs of the respiratory system.

Разом з тим тлумачення того чи іншого медичного терміна англійською мовою самими студентами під час виконання відповідних вправ є, на нашу думку, досить

цінним прийомом. Це сприяє розвитку вмінь майбутніх лікарів різними мовними засобами описувати поняття, явища тощо.

Переклад на рідну мову як спосіб семантизації є надзвичайно економним з точки зору використання часу. Але, на жаль, під час його використання не створюються сприятливі умови для запам'ятовування [10, с. 98], на відміну від семантизації з використанням різних видів наочності. Серед відомих у методиці навчання іноземних мов засобів наочності для семантизації термінологічної лексики у нашій методиці використовуємо предметну (безпосередня демонстрація предмета і називання його) та зображальна наочність (використання рисунків, схем тощо).

Наприклад, показуючи макет серця людини чи його зображення на малюнку, викладач називає його: heart. Такий малюнок знайомий студентам із курсів профільних дисциплін, тому розуміння зображеного не викликає в них труднощів, а англомовний еквівалент поняття повідомляє викладач.

Засобами зображальної наочності для семантизації термінологічних лексичних одиниць у методиці, що пропонується, крім названих вище, є інтелект-карти / карти розуму, пам'яті (mind maps). Термін "mind maps" та методика створення інтелект-карт були запропоновані Тоні Бьюзеном – психологом, автором методики запам'ятовування, творчості та організації мислення.

Працюючи над створенням інтелект-карти, варто пам'ятати, що центральне, ключове поняття розміщується посередині (можна створювати карту на аркуші паперу, на дошці чи інтерактивній дошці з використанням сучасних безкоштовних інструментів: MAPMYself, XMind, NodeMind, FreeMind, Mind42 та ін). Інтелект-карта є графічним оформленням процесу асоціативного мислення, відправною точкою якого є центральний об'єкт чи поняття. Навколо центрального об'єкта / поняття, у контексті заданої теми, розгортаються інші, які відносяться до теми і які врешті утворюють цілісну вузлову систему. Для кращого запам'ятовування і засвоєння понять бажано використовувати малюнки, картинки, написи різними кольорами, тобто всі можливі асоціації, пов'язані із заданим об'єктом / поняттям [2, с. 65].

У процесі формування англомовної лексичної компетентності майбутніх лікарів на етапі семантизації термінологічної лексики пропонуємо такі варіанти використання інтелект-карт:

1. Інтелект-карти створюються викладачем заздалегідь і використовуються на практичному занятті з метою розкриття значення відповідної лексичної одиниці. В такому разі після семантизації доцільно надавати інтелект-карти у розпорядження студентів для створення ними банку інтелект-карт.

2. Інтелект-карти створюються студентами самостійно під час семантизації медичної лексики викладачем, наприклад, з використанням дефініції, потім порівняння із інтелект-картою викладача.

3. Інтелект-карти створюються викладачем разом із студентами під час аудиторного заняття в процесі семантизації медичної лексики.

Повторення – це відтворення у пам'яті раніше засвоєних знань, навичок, умінь з метою їх удосконалення і використання у нових навчальних завданнях [1, с. 199]. Повторення сприяє міцному і глибокому засвоєнню майбутніми лікарями термінологічної лексики і відіграє важливу роль серед механізмів запам'ятовування [1, с. 71].

Під повторенням термінологічної лексики у процесі формування англомовної лексичної компетенції майбутніх лікарів під час читання професійно орієнтованих текстів ми розуміємо комплекс методичних прийомів, спрямованих на попередження деавтоматизації навичок та організацію повторюваності медичних термінів шляхом розширення досвіду їх використання із новим і раніше засвоєним навчальним матеріалом. Слідом за М. В. Ляховицьким, розуміємо прийом як елементарний методичний вчинок, спрямований на розв'язання конкретної задачі викладача на відповідному етапі практичного заняття [7, с. 57]. До методичних прийомів для організації повторення медичної термінології майбутніми лікарями ми відносимо різні види завдань із використанням інтелект-карт, класифікацію, розподіл термінологічних лексичних одиниць за певними ознаками, укладання переліку, списків тощо.

Організація повторення термінологічної лексики у процесі формування англомовної лексичної компетенції майбутніми лікарями має плануватися, як ми вважаємо, з урахуванням таких вимог: систематичність; варіативність: змінюються способи, умови, завдання, що уможливлює перенос набутих знань і навичок у нові ситуації;

індивідуалізація і диференціація: урахування рівня сформованості мовних навичок і мовленнєвих умінь студентів, що сприятиме мовленнєвій і розумовій активності кожного з них у вирішенні поставленого викладачем завдання; контроль: з боку викладача, самоконтроль, взаємоконтроль.

Отже, в процесі розробки методики формування англомовної лексичної компетентності майбутніх лікарів у процесі професійно орієнтованого читання спираємося на положення, що визначають особливості запропонованої методики:

1. Опора на сукупність внутрішньослівних, парадигматичних, синтагматичних, асоціативно-дериваційних зв'язків, яку варто розглядати з позиції системності.

2. Організація навчального процесу з метою формування / вдосконалення рецептивних і (ре)продуктивних лексичних навичок.

3. Дотримання етапів формування навичок оволодіння студентами активним і пасивним лексичним мінімумом.

4. Спрямування навчальної роботи на засвоєння майбутніми лікарями трьох основних компонентів змісту терміна – його абсолютної, відносної та сполучувальної цінності.

5. Використання мовних (контекст, розкриття значення на основі словотворчих елементів, дефініція, тлумачення, переклад), немовних (схеми / рисунки із графічною формою термінологічної лексики, інтелект-карти) та змішаних способів семантизації медичних термінів.

6. Повторення термінологічної лексики як застосування комплексу методичних прийомів, спрямованих на попередження деавтоматизації навичок та організацію повторюваності медичних термінів шляхом розширення досвіду їх використання із новим і раніше засвоєним навчальним матеріалом.

7. Основними вимогами до організації повторення є систематичність, варіативність, індивідуалізація та диференціація, контроль.

Література

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М. : Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.

2. Бьюзен Т. и Б. Интеллект-карты : практическое руководство / Т. и Б. Бьюзен ; пер. с англ. Е. А. Самсонов. – Минск : Попурри, 2012. – 352 с.

3. Бєляєва О. М. Лінгвістичні та методичні аспекти формування лексичної компетенції студентів вищих медичних навчальних закладів / О. М. Бєляєва // Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної : матеріали Шостої міжнародної науково-практичної конференції / редколегія: проф. В. К. Зернова та ін. – Полтава : АСМІ, 2006. – 257 с. – С. 47–48.

5. Зернова В. К. Словотворчі функції кореневих дієслів та їхніх похідних в англійській медичній термінолексиці / В. К. Зернова, І. В. Знаменська // Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної : матеріали Шостої міжнародної науково-практичної конференції / редколегія: : проф. В. К. Зернова та ін. – Полтава : АСМІ, 2006. – 257 с. – С. 47–49.

6. Зернова В. К. Структурно-семантическая характеристика медицинской терминосистемы (на материале английского языка) / В. К. Зернова, И. В. Знаменская // Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної : матеріали П'ятої міжнародної науково-практичної конференції / редколегія: проф. В. К. Зернова та ін. – Полтава, 2004. – 234 с. – С. 64–67.

7. Камянова Т. Г. Успешный английский. Системный поход к изучению английского языка / Т. Г. Камянова. – М. : Славянский Дом Книги, 2008. – 512 с.

8. Ляховицкий М. В. Методика преподавания иностранных языков : учеб. пособ. для филол. фак. вузов / М. В. Ляховицкий. – М. : Высш. шк., 1981. – 159 с. : табл.

9. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції : курс лекцій / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2011. – 344 с.

10. Морковкин В. В. Опыт идеографического описания лексики / В. В. Морковкин. – М. : МГУ, 1977. – 166 с.

11. Общая методика преподавания иностранных языков в средних специальных учебных заведениях : учеб. пособ. / под ред. А. А. Миролюбова и А. В. Парахиной. – М. : Высш. школа, 1978. – 264 с.

12. Табанакова В. Д. Идеографическое описание научной терминологии в специальных словарях : дисс. на соиск. уч. ст. д-ра филол. наук : спец. 10.02.21 "Структурная, прикладная и математическая лингвистика" / В. Д. Табанакова. – Тюмень, 2001. – 288 с.

13. Торшина Л. М. Термин и терминология морского дела (к проблеме изучения и обучения) / Л. М. Торшина // Шест. междунар. конф. "Язык и культура". – К., 1998.
Т. 3 : Культурологический компонент языка. – 1998. – С. 132–139.

14. Aguado K. Evaluation fremdsprachlicher Wortschatzkompetenz / K. Aguado // Fremdsprachen lehren und lernen. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2004. – Jahrgang 33. – S. 213–229.

15. Henriksen B. Three dimensions of vocabulary development / B. Henriksen // Studies in Second Language Acquisition. – 1999. – № 21. – P. 303–317.

16. Laufer B. The development of passive and active vocabulary in a second language: same or different? / B. Laufer // Applied Linguistics. – 1998. – № 19. – P. 255–271.